

Politisk kronik 2. halvår 2002

Af Lars Bille, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Regeringen havde udnyttet den styrke og det momentum valget i november 2001 havde givet den. Al væsentlig lovgivning i første halvdel af 2002 var blevet gennemført alene med støtte fra Dansk Folkeparti. Den historisk nye magtkonstellation i Folketinget var blevet brugt konsekvent og effektivt. Symptomatisk for den nye parlamentariske situation var, at ordet »blokpolitik« i dette halvår var blevet brugt i debatterne i folketingssalen 63 gange, medens det kun var brugt fire gange i hele folketingssamling 3. oktober 2000 til 2. oktober 2001.

At drive blokpolitik har ikke en god klang i den danske politiske debat, hvor »det samarbejdende folkestyre« har vundet hævd som værende den »rigtige« og mest bæredygtige måde at gennemføre vigtige samfundsreformer på. Brede forlig »hen over midten« står ifølge denne tradition som det ønskværdige. Under afslutningsdebatten juni 2002 havde statsministeren erklæret, at det også var den nye regerings mål at søge det brede samarbejde, et løfte han gentog ved folketingssamlingens begyndelse i oktober 2002.

Da midterpartierne ikke alene kunne skaffe regeringen et flertal måtte »brede forlig« derfor nødvendigvis betyde, at Socialdemokratiet skulle deltage i disse. Et væsentligt tema for andet halvårs parlamentariske udvikling var derfor, om dette ville lykkes. Det afhang selvsagt ikke kun af regeringen, men i lige så høj grad af Socialdemokratiets villighed til at indgå forlig med regeringen. Dette afhang igen af hvorledes partiet kom igennem den fordøjelses- og efterbehandlingsproces valg-

nederlaget havde nødvendiggjort. Det skulle vise sig, at den blev endog meget turbulent og konfliktfyldt, ja nærmest lammende for den autoritet og kraft hvormed partiet kunne udfylde dets rolle som oppositionsparti.

Socialdemokratiets formand Poul Nyrup Rasmussen havde i løbet af første halvdel af 2002 brugt en del tid på at rejse rundt til et stort antal partiforeninger for at lytte til partiets græsrodder og få en fornemmelse af, hvilke politiske og organisatoriske ændringer de mente det var nødvendigt at gennemføre for at styrke partiet. Imens kunne medierne fra tid til anden bringe forskellige rygter og forlydende om diverse kabaler om udskiftninger i partitoppen.

På et hasteindkaldt forretningsudvalgsmøde den 8. august fremlagde Poul Nyrup Rasmussen så endelig en plan for en foryngelse af partitoppen. Partisekretær Willy Stig Andersen skulle erstattes af tidligere formand for DSU og nuværende konsulent i Dansk Metals ledelse Jens Christiansen. Desuden skulle de to næstformænd, amtsborgmester Bent Hansen og folketingsmedlem Lene Jensen trække sig til fordel for tidligere boligminister Lotte Bundsgaard og forstander på Esbjerg Højskole Kim Mortensen. Det lykkedes ham imidlertid ikke at få forretningsudvalget tilslutning hertil. Bent Hansen indvilgede ikke uden videre i at trække sig. Hvis der var et massivt ønske på partiets kongres til september om, at han skulle fortsætte, så erklærede han sig villig til det. Partiformanden var åbenlyst blevet udfordret og havde måttet

indkassere et nederlag i den nu mere og mere åbenlyse magtkamp, der pågik i partiet.

Og skulle en eller anden være lidt tung i opfattelsen af, at det var det, der fandt sted, blev enhver tvivl bortvejret, da Poul Nyrup Rasmussen dagen efter måtte indkassere nederlag nummer to. Det skete i forbindelse med hans forslag en omrokering af folketingsgruppens ledelse for også her at skabe fornyelse. Mogens Lykketoft havde internt tilkendegivet, at han ville trække sig fra den magtfulde position som politisk ordfører for at kunne hellige sig udenrigspolitikken. Poul Nyrup Rasmussens kandidat til den post var Henrik Sass Larsen. Det udløste omgående en reaktion fra Svend Auken, som erklærede, at hvis posten som politisk ordfører blev ledig, så gik han da ud fra, at Frank Jensen blev Mogens Lykketofts efterfølger.

Da det i løbet af den 9. august – efter et sandt fyrværkeri af intriger, fraktionsmøder og telefonkæder blandt gruppens medlemmer, hvor langt hovedparten af dem var holdt uvidende om, hvad der skulle ske – blev klart for Poul Nyrup Rasmussen, at Mogens Lykketoft ikke bakkede op om hans forslag, veg han tilbage for at tage et afstemningsopgør i gruppen, et opgør som han bestemt ikke kunne være sikker på at vinde. Han anbefalede derfor, at Mogens Lykketoft fortsatte på posten, og at der i øvrigt ikke skete ændringer i gruppeledelsen.

Forløbet kunne ikke andet end efterlade indtrykket af en stærkt svækket partiformand og en tilsvarende styrket Mogens Lykketoft, hvis aktive tilslutning til en fornyelse af partiet syntes nødvendig for, at den kunne gennemføres. Forløbet viste også, at de gamle fløje fra Formandsopgøret i 1992 stadig var virksomme. Personsammensætningen af de stridende grupperinger bevidnede dette. Men det var mere kompliceret end blot en repetition af dette opgør. Mange af de unge i folketingsgruppen var slet ikke politisk aktive i

1992. Mange af dem havde bevidst holdt sig uden for de gamle klubber og netværk. For dem handlede det ikke så meget om personerne fra dengang, som om holdningerne til balancen mellem privat og offentlig i velfærdsstaten, om holdningen til udlændingepolitikken, om EU, om medindflydelse og internt partidemokrati overfor beslutninger truffet af en lille lukket kreds. Og endelig var der en gruppe socialdemokrater, som kunne frygte, at »de unge« holdt »de gamle« på lederposterne, indtil de selv var parate til at tage over og dermed springe »mellemgenerationen« over. Konfliktpotentialet var stort, og det kom til fuld udfoldelse i de næste måneder.

På partiets sommergruppemøde den 13.- 14. august konfirmeredes udfaldet af den forrige uges kamp om posterne i folketingsgruppens bestyrelse. Det var genvalg til Pia Gjellerup som gruppesekretær og Pernille Blach Hansen og Jan Petersen som næstformænd. Den eneste fornyelse var, at Sophie Hæstorp Andersen blev ny sundhedspolitisk ordfører og Mette Frederiksen ny kulturordfører. Med hensyn til politiske udspil præsenteredes gruppen for syv prioriteringsområder, der på partiets kongres skulle udmøntes i et mindre antal kontante og slagkraftige mærkesager, der kunne føres valgkamp på i hele perioden frem til næste valg. Emnerne var bedre vilkår for børn og bedre skoler, mere frihed i arbejdslivet, tryghed for alle gennem retspolitiske initiativer, lavere skat på arbejde, sunde fødevarer og bedre miljø, flere boliger og bysociale tiltag, en velfærdspakke for især de ældre med mindstekrav til kommunernes service. Desuden fremlagde partiet et program »Vi er alle egnede« for forbedringer af folkeskolen og ungdomsuddannelserne.

På baggrund af de 159 møder i alle dele af landet Poul Nyrup Rasmussen havde gennemført, var der blevet udarbejdet en logbog, der sammenfattede den kritik af partiets organisation og politik, der var blevet rejst af

de menige medlemmer. Logbogen dannede grundlag for det notat til modernisering af partiorganisationen, som han med hjælp af konsulentvirksomheden Innovator havde udarbejdet. Notatet blev omtalt den 12. august i LO-ugebrevet A4 endnu inden det var helt færdigt, og før det var blevet præsenteret for partiets hovedbestyrelse.

En nyskabelse var Academy. Tanken med det var, at partiet gennem landsdækkende annoncer skulle tiltrække ansøgere og blandt dem udvælge 30, som skulle specialuddannes til at være forbilleder og spydspidser i det nye Socialdemokrati. Disse 30 behøvede som udgangspunkt ikke at være partimedlemmer, endsige at have kæmpet sig vej op gennem organisationen. De skulle alene udvælges på baggrund af deres kvalifikationer med hensyn til entusiasme, sprog- og økonomikyndighed, modernitet, personlig profil og nytænkning. De skulle være partiets ambassadører, der skulle hjælpe de lokale partiforeninger med at iværksætte en mere moderne, aggressiv og skarpere markedsføring af partiets politik. De ville ikke få formelle kompetencer i organisationen – de blev fortsat hos partiforeningerne – men det var et gennemgående træk i notatet, at det ikke så meget var partiforeningerne som vælgerne, der skulle udgøre partiets bagland. Netværksorganisation og direkte kontakt til vælgerne skulle om ikke erstatte partiforeningerne så dog have en langt mere fremtrædende plads. Desuden lagde notatet op til, at der skulle skæres i antallet af partiforeninger, og at partiets grafiske identitet, herunder rosen, skulle redesignes. Den modernisering af partiorganisationen, som var påbegyndt i første halvdel af 1990'erne, men siden blev hæmmet af den energi partiet måtte bruge på at fastholde den generobrede regeringsmagt, skulle nu genoptages og føres til bunds.

Kampen om ledelsen af partiorganisationen var stadig uløst efter sommergruppemødet og ind i den gik nu også notatet om organisati-

onsændringerne. Det mødte stærk kritik fra flere sider i partiet, især fra dem der støttede Bent Hansen. Kampen blev optrappet, da Bent Hansen erklærede, at ingen af de tre kandidater, Poul Nyrup Rasmussen havde foreslået, efter hans mening havde den fornødne brede opbakning i partiet. Så hvis ikke partiformanden trak mindst én af kandidaterne, ville Bent Hansen ikke frivilligt forlade sin post. Poul Nyrup Rasmussen fastholdt imidlertid stadig sit forslag. Et kampvalg på selve kongressen rykkede nærmere. Endnu en gang kunne man altså opleve, at valg af næstformand i en partiorganisation blev brugt til en markering af modsætninger og fronter samt til en pejling af det reelle styrkeforhold mellem de forskellige grupperinger. Som så ofte før var det en kamp per stedfortræder om selve ledelsen af partiet.

På partiets hovedbestyrelsesmøde den 16.-17. august, måtte partiformanden modtage hård kritik af de foregående ugers forkludrede forløb. Hovedbestyrelsen gav i det store og hele tilslutning til partiformandens planer om at forny partiorganisationen. Heri blev han også kraftigt støttet af LO's formand Hans Jensen og SiD's formand Poul Erik Skov Christensen. Academy blev dog ikke nævnt med ét ord i hovedbestyrelsens indstilling til kongressen.

Der blev ikke på hovedbestyrelsesmødet fundet en løsning på næstformandsproblemet og som om det ikke skulle være nok, så opstod der også den mulighed, at der på kongressen ville komme et kampvalg om posten som partisekretær. Den 20. august kunne pressen oplyse, at medlem af Europa-parlamentet Torben Lund havde modtaget mange henvendelser om at stille op. Det bemærkelsesværdige var, dels at oplysningen blev givet til medierne, dels at han ikke med det samme afslog, men ville tænke over det. Der skulle med andre ord lægges maksimalt pres på partiformanden. Uanset at de involverede personer hårdnakket benægtede, at der var ta-

le om den gamle Auken-Nyrup fløjkrig, var det – berettiget eller ikke berettiget – offentlighedens indtryk, at den nu for alvor var i fuld gang. En række ledende socialdemokratiske borgmestre udtrykte deres opbakning til partiformanden, andre til Bent Hansen, og selveste Mogens Lykketoft bekendtgjorde, at han gik ind for formandens kandidat som partisekretær. Han understregede dog samtidig, at fornyelsen ikke behøvede at kræve udskiftning på alle poster på en gang. Alle generationer og grupper skulle så vidt muligt tilgodeses.

Den 24. august var Torben Lund nået til den konklusion, at han ikke ville stille op. Mobiliseringen fortsatte imidlertid. Alt tegnede til et kampvalg mellem Bent Hansen og Kim Mortensen, men den 27. august blev der indgået et kompromis. Partiformanden accepterede, at Bent Hansen fortsatte som næstformand mod, at han støttede, at Lotte Bundsgaard blev den anden næstformand og at Jens Christiansen blev partisekretær. Partiformanden erklærede sig tilfreds med at have fået to tredjedele af planen igennem, og hans modstandere havde opnået hvad de ville, nemlig at han i hvert fald ikke kom styrket ud af processen.

Knap havde denne interne konflikt fundet en løsning før en ny brød ud. Den 1. september udtalte tidligere indenrigsminister Karen Jespersen i et interview i Jyllands-Posten, at hvis der for hurtigt kom for mange indvandrere til Danmark, kunne integrationen ikke følge med. Det ville give alvorlige kultursammenstød, fordi hovedparten af dem havde et værdisæt, der var fjernt fra det danske. Derfor skulle Socialdemokratiet have en diskussion om, hvor mange mennesker fra den 3. verden, der kunne bosætte sig permanent i Danmark. Dette var en klar udmelding fra »strammerfløjen« i partiets standende debat om udlændingepolitikken. Den blev omgående mødt med en skarp afstandtagen fra »slapperfløjen«, af medlemmer af folketingsgrup-

pens bestyrelse samt af partiets koordinator på udlændingområdet Ritt Bjerregaard. Deres synspunkt var, at debatten ikke skulle handle om antal.

I et interview den 3. september i TV2 udtalte Poul Nyrup Rasmussen, at han ikke kunne stille det således op, at han var mere enig med den ene end den anden. Hans opgave var at få noget frem, som alle kunne samles om. Han tog med andre ord ikke direkte afstand fra Karen Jespersens synspunkt. Det var mere end Ritt Bjerregaard ville finde sig i. Derfor valgte hun – godt iscenesat og effektivt – at forlade sin post den 5. september. Hun ledsagede sin afgang med en endog meget skarp offentlig kritik rettet mod partiformanden for hans ansvar for ikke at formå at skabe klarhed over partiets udlændingepolitik, for at have ansvaret for valgnederlaget, og for ikke at have bakket sin ordfører op. Altså en sviende kritik af Poul Nyrup Rasmussen som partiets leder. Hun distancerede sig hermed fra partiformanden, – og erfaringsmæssigt kunne det give problemer, hvilket tidligere socialdemokratiske ledere havde måttet sande.

Uanset at hendes position i partiet ikke havde fordums styrke, bidrog hendes aktion til en yderligere svækkelse af hans autoritet blot en uge inden kongressen. Partiets lederkrise var umiskendelig, og et stigende antal anonyme kilder i partiet – hvor antallet af den type kilder ofte viser sig at være ligefrem proportional med krisens omfang og dybde – vurderede, at nu var Formandsopgøret for alvor skudt i gang. Spørgsmålet, om Poul Nyrup Rasmussen kun var formand, fordi der ikke var noget alternativ, blev stillet oftere og oftere. Og Mogens Lykketoft blev lige så ofte nævnt som en mulig afløser, – i en overgangsperiode. Mogens Lykketoft havde tilsluttet sig kritikken af Poul Nyrup Rasmussens manglende opbakning af sin ordfører. Det blev bemærket. Men han havde også omhyggeligt undgået at undsige ham som formand. Det blev også bemærket.

Det var en stærkt svækket partiformand, der skulle møde de omkring 800 delegerede og gæster på kongressen i Ålborg den 14.-15. september. Selvom de største sten syntes ryddet af vejen efter et møde mellem ham og Mogens Lykketoft et par dage forinden, ville udfaldet af kongressen alligevel i høj grad afhænge af, om det lykkedes for formanden at holde en tale, som kunne samle kongressen og genskabe noget af hans tabte tillid. Men også af hvorledes kampafstemningen om partisekretærposten ville blive. I sidste sekund havde Nordjyllands Amt nemlig opstillet den i partiet relativt ukendte LO-sekretær Klaus Krogsbæk fra Århus som modkandidat til Jens Christiansen. I forretningsudvalget støttede 13 ud af 16 Jens Christiansen, mens én undlod, og i hovedbestyrelsen fik Poul Nyrup Rasmussens kandidat støtte fra 29, mens ni støttede Klaus Krogsbæk og seks undlod.

Der var således ikke tvivl om, at Jens Christiansen ville vinde valget. Det afgørende ville være hvor overbevisende. Hele formålet med at opstille endnu en kandidat var jo netop at fremtvinge en symbolsk tillidsafstemning om partiformanden. Hvis hans kandidat kun vandt knebent, kunne det bruges i et fortsat opgør. Afstemningen viste 313 stemmer for Jens Christiansen og 171 stemmer for Klaus Krogsbæk.

Det var et af den slags resultater, der kunne bruges af begge parter. Modkandidatens tilslutning var stor nok til at markere en markant modstand mod partiformanden, men trods alt beskedent nok til ikke nu og her at røkke yderligere ved hans position. Poul Nyrup Rasmussen formåede i en afdæmpet og forsonlig kongrestale at skabe en slags borgfred om udlændinge-politikken, omend den var særdeles skrøbelig. En anelse optimisme om fornyet samling og fremgang kunne spores hos de delegerede, men det kunne også både ses og høres, at den traditionelle stående klapsalve til partiformanden var mærkbart

kortere og mindre kraftig end normalt på socialdemokratiske kongresser. Krisen i partiet var ikke blevet løst i Ålborg.

Oven i lederkrisen kom så yderligere et problem. Den 20. september meddelte LO, at det ville ophøre med at give økonomisk støtte til Socialdemokratiet. De enkelte fagforbund kunne dog fortsat støtte partiet, hvis de ønskede det. I det sidst offentliggjorte regnskab fra Socialdemokratiet var der tale om et beløb på omkring 7,5 millioner kroner ud af et samlet regnskab på ca. 49 millioner. Ikke katastrofalt, men ganske mærkbart, især når der hertil blev lagt den store nedgang i den offentlige partistøtte partiet måtte notere som følge af tilbagegangen i antal stemmer og mandater ved folketingsvalget.

Efter knap to måneder stort set uden nye forlydende og rygter om Formandsopgøret begyndte de igen via anonyme kilder at finde vej til avisernes spalter. Det hed sig, at partilederen ikke traf klare beslutninger på de forskellige politiske sagsområder, hvor partiet forhandlede med regeringen om indgåelse af forlig. Ordførerne måtte handle selvstændigt uden den sædvanlig koordination i gruppen. Lederskab efterlystes. Men det hed sig også, at det var blevet umuligt for partilederen at få truffet beslutninger i gruppen. Hjælpsomheden og viljen hertil savnedes hos ledende medlemmer. Snubletråde var med omhu blevet udspændt.

Kulminationen på denne uholdbare situation kom den 19. november på et hasteindkaldt forretningsudvalgs møde. Her meddelte Poul Nyrup Rasmussen, at han trak sig som partiformand. Umiddelbart efter mødet erklærede Mogens Lykketoft, at han var blevet opfordret til at stille op som formandskandidat, og at han havde imødekommet opfordringen efter at have sikret sig, at andre mulig kandidater ikke ville stille op, og at disse ville støtte ham. På det efterfølgende pressemøde udtalte den afgående formand en slet skjult kritik

af Mogens Lykketofts kandidatur ved retorisk at spørge, om det ikke var på tide, at hans generation nu gav plads for nye ansigter.

I det socialdemokratiske bagland emmede det af utilfredshed med den måde, sagen var blevet håndteret på af folketingsgruppen. Utilfredsheden var også rettet mod, at det kunne læses i aviserne, at der allerede var indgået aftaler om fordelingen af de forskellige topposter i partiet. Selvom dette blev dementeret af Mogens Lykketoft, røkkede det ikke ved, at mange tillidsfolk offentligt tilkendegav, at de ville have indflydelse og gennemført en demokratisk valgproces. En sådan kunne gennemtvinges, hvis der ikke var et flertal på mindst tre fjerdedele af de afgivne gyldige stemmer på kongressen bag valget af ny formand. I så tilfælde skulle formandsvalget nemlig afgøres ved urafstemning blandt alle partiets medlemmer.

Blandt dem, der ihærdigt forsøgte at finde en modkandidat, var nogle af partiets borgmestre. Odenses borgmester Anker Boye blev nævnt, men han takkede nej. Men bestræbelserne viste, at en styrkeprøve mellem den socialdemokratiske elite på Christiansborg og baglandet var i gang. Det var en test på, hvor meget folketingsgruppen kunne gøre uden at inddrage medlemsorganisationen i den faktiske beslutningsproces. Efter et fællesmøde mellem hovedbestyrelsen og folketingsgruppen den 22.-23. november i Svendborg stod det imidlertid klart, at i den givne situation var der ikke rum for, at medlemsdemokratiet kunne udfolde sig. Ingen ønskede at udfordre Mogens Lykketoft. De ledende folketingspolitikere havde lagt tingene til rette, og derved blev det.

Men frustrationen var tydelig og den fik et nærmest desperat udtryk, da den i offentligheden totalt ukendte specialarbejder Bo Rohde fra Dalmose på Vestsjælland den 28. november meddelte, at han opstillede som formandskandidat. Som delegeret til kongressen

kunne han opstille sig selv, men det var og blev en tom demonstration. På den ekstraordinære kongres den 14. december faldt der godt nok knubbete ord, men Mogens Lykketoft fik dog 451 stemmer ud af 479 mulige. 28 stemmesedler var blanke eller ugyldige og ti stemte på Bo Rohde.

Den første afgørende styrkeprøve for den nyvalgte formand fandt sted allerede den 16. december, hvor folketingsgruppen skulle vælge personerne til de forskellige tillidsposter. Det blev et langt og konfrontatorisk møde, der meget tydeligt afdækkede magtstillingen i gruppen. Det forslag til fordeling af posterne som en enig gruppeledelse fremlagde på mødet blev mødt med modstand. Den havde foreslået Pia Gjellerup som gruppeformand, og her opstillede Jan Trøjborg som modkandidat. Pia Gjellerup vandt med 27 stemmer mod 22. Som næstformænd havde den foreslået Pernille Blach Hansen og Jeppe Kofod. De blev udfordret af Henrik Sass Larsen. Jeppe Kofod fik 45 stemmer ud af 49 mulige og Pernille Blach Hansen vandt over Henrik Sass Larsen med 29 mod 24. Frank Jensen blev uden modkandidat valgt til politisk ordfører. Mogens Lykketoft var parlamentarisk leder, en betegnelse som også Det Konservative Folkeparti i sin tid benyttede som en af løsningerne på dets personstrid.

Mogens Lykketoft havde forud for mødet forgæves forsøgt at overtale Henrik Dam Kristensen til at påtage sig næstformandsposten og Henrik Sass Larsen finansordførerposten, men begge havde afslået, fordi de ønskede, at Nyrupfløjen skulle have to og ikke kun én repræsentant i gruppeledelsen. Da de altså ikke kunne få »to skallede næstformandsposter«, som de udtrykte det efter mødet, valgte denne del af gruppen at fremtvinge kampvalg, så styrkeforholdene i gruppen en gang for alle kunne blive afdækket. Den nye partiformand skulle vide, hvad han var oppe imod og dermed tvinges til at tage den

kendsgerning med ved tilrettelæggelsen af det fremtidige politiske arbejde.

På denne baggrund må udviklingen i de øvrige partier nærmest betragtes som idyllisk. Deres landsmøder forløb fredeligt og forudsigeligt. Mærkesagerne blev præsenteret og profilerne pudset op, alt med henblik på at fremstå overbevisende og enigt udadtil samtidig med at partiorganisationens tillidsfolk og menige medlemmer fik den dosis opmuntring og selvtillid, som er nødvendig for, at de fortsat ville gøre en indsats i partiets lokale politiske og organisatoriske arbejde.

Kristeligt Folkepartis landsformand Jann Sjørnsen trak sig fra posten for at få mere tid til det parlamentariske arbejde. Han fortsatte som gruppeformand og faktisk leder af partiet. På landsmødet den 27. oktober blev Marianne Karlsmose valgt uden modkandidat. Centrum-Demokraterne, som ikke var blevet repræsenteret ved valget i 2001 og derfor skulle indsamle mindst 19.713 vælgerunderskrifter for at blive opstillingsberettiget til næste folketingsvalg, kunne den 2. oktober aflevere omkring 23.000 underskrifter til Indenrigsministeriet. Venstre blev et medlem mindre i Folketinget, da Anders Møller den 21. oktober valgte at blive løsgænger som en reaktion på anklager om sexchikane mod en sekretær samt folketingsgruppens behandling af sagen. Det Konservative Folkeparti og Socialdemokratiet hed ifølge deres respektive vedtægter stadig det samme, selvom de nu officielt foretrak at blive omtalt mere mundret som De Konservative og Socialdemokraterne. Efter Socialdemokraterne havde redesignet partiets symbol, rosen, medbragte Dansk Folkeparti den gamle langstilkede rose på landsmødet og bød på den måde de frafaldne socialdemokrater velkommen i partiet.

En sag, som godt kunne udvikle sig til at blive en alvorlig belastning for Venstre og regeringen, var pressens oplysninger i begyndelsen af oktober om, at finansminister Thor Pe-

dersen ikke havde overholdt sin bopælspligt på hans landbrugsejendom. Hans pressechef oplyste, at han havde overholdt pligten, men kort tid efter erkendte ministeren selv sit lovbrud, og lovede fremover at bo det lovpligtige antal dage på landbrugsejendommen. Pressechefens misinformation af offentligheden gav anledning til en større debat i Folketinget, om de såkaldte spindoktorers virksomhed og hele placering i det politiske system. Debatten endte med, at regelsættet om de særlige presserådgivere skulle underkastes et nøjere eftersyn og efterfølgende revision.

I sammenhæng med overtrædelsen af loven om bopælspligt anklagedes Thor Pedersen også for uretmæssigt at have modtaget hektarstøtte fra EU. Han fastholdt imidlertid, at han havde den i øvrigt komplicerede jura på sin side, men valgte alligevel i flere omgange at tilbagebetale de beløb, han havde modtaget. Denne vekslen mellem en offentlig benægtelse af at have gjort noget juridisk forkert og så efterfølgende give efter for et offentligt pres af moralsk karakter efterlod et indtryk af, at der måske var mere at komme efter. I hvert fald forfulgte oppositionen sagen ihærdigt. Især borede den i, om han havde vildledt Folketinget. Skulle det være tilfældet, var det en meget alvorlig sag og en ministerstorm uundgåelig. Statsministeren bad sluttelig sin finansminister om at afgive en skriftlig redegørelse om alle de rejste forhold. Redegørelsen skulle behandles i Folketinget i januar 2003.

Som tidligere nævnt var det langstrakte opgør hos Socialdemokraterne belastende for den autoritet og kraft, hvormed partiet kunne udfylde dets rolle som oppositionsparti. Det var regeringen, der havde initiativet, og den mødte ikke væsentlige problemer hverken med at fastholde Dansk Folkeparti som parlamentarisk grundlag eller med at indgå flere større forlig med de noget rådvilde Socialdemokrater.

Efter at alle partier den 2. oktober havde indgået et forlig om en ny struktur for kunststøtte, hvor de mange råd og centre samledes i kun to organer: Statens Kunstfond og Kunstrådet, indgik regeringen den 7. oktober forlig med Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Kristeligt Folkeparti og Dansk Folkeparti om en arbejdsmarkedsreform. Et af formålene med reformen var at øge beskæftigelsen med 87.000 i perioden frem til 2010, i løbet af hvilken et stort antal ældre ville forlade arbejdsmarkedet. Grundfilosofien var at øge incitamentet til at tage et arbejde fremfor at modtage offentlige ydelser. Ledige skulle kunne få uddannelse, komme i praktik på virksomheder med kontanthjælp/dagpenge eller blive ansat med et løntilskud. Ledige skulle fra første dag tage imod rimeligt arbejde. Ledige med mellemlang og lange uddannelser skulle være villige til tre til fire timers transporttid i jobbet. Nægtelse af at tage imod job eller aktivering skulle medføre bortfald af ydelser i en periode. Unge under 30 år skulle have SU-sats under uddannelse, dog dagpenge/kontanthjælp hvis de havde børn eller særlige problemer. Ægtepar på kontanthjælp skulle have en lavere ydelse. Både LO og Dansk Arbejdsgiverforening udtrykte tilfredshed med forliget. SiD, Socialistisk Folkeparti og Enhedslisten kritiserede skarpt indholdet som et angreb på samfundets svageste, og et brud på den flere årtier gamle regel om, at ledige kun måtte udføre arbejde, der ellers ikke ville blive udført som almindeligt lønnet arbejde.

Den 11. oktober indgik regeringen forlig med Socialdemokratiet og Kristeligt Folkeparti om en universitetsreform. Forliget betød, at de hidtidige medarbejdervalgte ledere skulle erstattes af ansatte ledere på både universitets-, fakultets- og institutniveau. Rektorerne skulle ansættes af universiteternes bestyrelser, hvor flertallet skulle udgøres af medlemmer, der kom uden for universiteternes egne rækker. Det politiske ønske var at effektivisere og professionalisere styringen af univer-

siteterne, at fremme kontakten til det omgivende samfund herunder ikke mindst erhvervslivet, samt at øge universiteternes muligheder for at foretage mere målrettede strategiske satsninger inden for forskning og uddannelse. Forliget betød også, at universiteterne over en tre-årig periode fik et økonomisk løft blandt andet i form af, at de planlagte besparelser blev taget af bordet. Afskaffelsen af demokratisk styrede universiteter var Det Radikale Venstres begrundelse for ikke at deltage i forligskredsen. Det var også især denne del af forliget, der mødte kritik i dele af universitetsverdenen, hvor man undrede sig over, at folkevalgte politiske ledere havde mistro til medarbejdervalgte ledere mulighed for at lede. Fordele og ulemper ved at have en valgt ledelse måtte dog være de samme for landet som for universiteterne. Desuden ytrede der frygt for, at reformen kunne betyde et indgreb i den frie forskning, et synspunkt der blandt andet begrundede Dansk Folkepartis modstand.

Det lykkedes også regeringen den 15. oktober, at indgå et bredt boligforlig med Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti, Kristeligt Folkeparti og Det Radikale Venstre. Forliget indebar, at der over en fem-årig periode skulle bygges et stort antal nye boliger til unge under uddannelse, private udlejningsboliger samt handicapboliger. Finansieringen heraf skulle blandt andet ske ved at frigøre midler fra Landsbyggefonden, at skære i den offentlige støtte til byfornyelse og boligforbedringer i andelsboliger samt at gøre det mere attraktivt for pensionskasserne at investere i bygningen af udlejningsboliger.

Efter flere måneders intensive og til tider ret så konfliktfyldte forhandlinger indgik regeringen forlig den 14. november om folkeskolen med Socialdemokratiet og Dansk Folkeparti. Det historisk bemærkelsesværdige var, at en næsten hundrede-årig tradition på folkeskoleområdet blev brudt i og med, at Det Radikale Venstre ikke mente at kunne ta-

ge et medansvar for den lovgivning, der nu skulle regulere området, mens Dansk Folkeparti nu fik varig indflydelse også på dette område.

Forhandlingerne havde været vanskelige. Socialistisk Folkeparti, Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre havde udtrykt stærk kritik af den aftale regeringen havde indgået i juni med Kommunernes Landsforening, en aftale som blandt andet gav kommuner mulighed for at opdele skoleforløbet i tre faser. Ud over at de mente, at det ikke var regeringen og Kommunernes Landsforening, men Folketinget der skulle vedtage landets skolelove, var de især stærkt imod regeringens forslag om den faseopdelte skole (skoleforløbet inddeltes i et indskolingstrin, et mellemtrin og et sluttrin, således at elever i f.eks. 1. og 2. klasse kunne undervises på fælles hold) og holddeling (inddeling af eleverne i større eller mindre hold ud fra deres standpunkt i et enkelt fag). Hertil kom deres modstand mod at indføre bindende læseplaner. På det punkt var regeringspartierne indbyrdes uenige. Venstre havde traditionelt været modstandere af noget sådant, men Det Konservative Folkeparti stod fast på de bindende læseplaner for at sikre et ensartet fagligt niveau på alle landets skoler. De Konservative henviste til, at det faktisk stod i regeringsgrundlaget. Undervisningsminister Ulla Tørnæs var bragt i, eller som oppositionen hævdede selv havde bragt sig i, en næsten umulig situation: På den ene side statsminister Anders Fogh Rasmussens klart udtrykte ønske om, at der blev indgået et bredt forlig og på den anden side at imødekomme en af regeringspartnernes mærkesager, som netop vanskeliggjorde et sådant forlig. Det så i september særdeles vanskeligt ud, også fordi Dansk Folkeparti havde gjort fælles front med oppositionen i blandt andet modstanden mod den faseopdelte skole.

I løbet af oktober kom der bevægelse i fronterne blandt andet i form af en forståelse for

en udvidelse af mulighederne for at danne hold i og på tværs af klasserne i 1. til 7. klasse. Gradvist nærmede forhandlerne sig det afgørende ideologiske valg: Skulle staten opstille bindende læseplaner eller ej. Spørgsmålet blev flere gange behandlet på regeringens koordinationsudvalgsmøder. I begyndelsen af november kom det afgørende gennembrud, da Venstre og de konservative indgik et kompromis. I stedet for bindende læseplaner skulle der være centralt fastsatte bindende mål for undervisningen på udvalgte klassetrin. Forslaget blev støttet af Dansk Folkeparti. Politisk betød det, at regeringen kunne, hvis den ville, indgå et snævert forlig alene med det parti. Det kan ikke udelukkes, at det har påvirket Socialdemokraternes holdning. Var de nemlig ikke med i et forlig, skulle de heller ikke inddrages i forhandlinger om folkeskolen i den periode forliget løb. Socialdemokratiet erklærede sig derfor positiv, men betingede sig at der med de nye mål blev fastsat en minimumsgaranti for antallet af undervisningstimer for fagene. Efter endnu en holmgang om, hvor detaljerede disse delmål skulle formuleres og efter separatforhandlinger mellem undervisningsministeren og Socialdemokratiet, endte forhandlingerne som tidligere nævnt den 14. november med et forlig, som hverken Det Radikale Venstre eller Socialistisk Folkeparti kunne tilslutte sig. Dermed var der på det uddannelsespolitiske område sket det usædvanlige, at Socialdemokratiet var deltager i to store forlig – folkeskolen og universiteterne – hvor Det Radikale Venstre ikke var med.

Bredden i forligningsarbejdet kunne dog ikke udstrækkes til finanslovsforhandlingerne. Mod hvad der var normal praksis, nemlig at partierne fik regeringens forslag til finanslov udleveret et par dage inden pressen, så de kunne forberede deres reaktioner, kunne pressen allerede den 23. august referere hovedindholdet af forslaget. Til stor fortrydelse for oppositionen, som mente at kunne ane en bevidst mediestrategi fra regeringens side om

gennem en læk at søge at sætte den offentlige dagsorden før de andre partier fik mulighed for at planlægge deres reaktioner.

Forslaget, der officielt blev fremlagt den 27. august, indeholdt ikke de store overraskelser eller nyskabelser. Der ville blive flyttet rundt på 5,5 milliarder kroner. De skulle bruges til en vækst i servicen i kommuner og amter, en øget indsats indenfor uddannelse, forskning, IT, de svageste grupper og ungdomsboliger. Pengene skulle hentes via oprydning og besparelser på erhvervstilskud, faldende udgifter til udlændinge, besparelser på byfornyelse og bortfald af virksomhedernes ATP-kompensation. Hertil kom, at regeringen skønnede at få en merindtægt gennem en økonomisk realvækst i 2003 på 0,7 procent. I alt indeholdt forslaget indtægter på 440 milliarder kroner og udgifter på godt 429 milliarder kroner.

Ved præsentationen lagde regeringen vægt på, at der var tale om omprioriteringer inden for den offentlige sektor, ikke besparelser, og at regeringen håbede på at kunne få en bred aftale. Spørgsmålet om en skattelettelse i 2004 blev ikke direkte berørt i forslaget, og finansminister Thor Pedersen fik formuleret sig på en sådan måde, at der i pressen opstod tvivl om, hvorvidt der var økonomisk råderum til en skattelettelse i 2004. Dette fik den konservative leder, økonomi- og erhvervsminister Bendt Bendtsen til på et koordinationsudvalgsmøde i regeringen at kræve, at den kom med en klar udmelding. I en fælles pressemeddelelse erklærede de to ministre herefter, at regeringen i foråret 2003 ville arbejde for at fremlægge forslag om, at der skulle ske en nedsættelse af skatten på arbejde fra 1. januar 2004 og at de redegørelser, regeringen hidtil havde fremlagt, ikke gav grundlag for at konkludere, at der ikke kunne skaffes råderum til at nedsætte skatten på arbejde. En – trods alt – så forpligtende erklæring om skatnedsættelse samtidig med en fortsat fastholdelse af skattestoppet kunne godt gå hen og blive et problem for regeringen

Socialdemokratiet havde som det største oppositionsparti nok så usædvanligt ikke fremlagt et eget forslag til finanslov, som offentligheden kunne forholde sig til. Men partiet så, på linie med de andre oppositionspartier, meget små muligheder for at indgå i et forlig med regeringen. Efterhånden som forhandlingerne skred frem, blev det da også – som de fleste på forhånd havde regnet med – klart, at hvis et finanslovsforlig skulle indgås, måtte det være med Dansk Folkeparti. Et af dets hovedkrav var indførelsen af en ældrecheck på 6.000 kroner årligt til de pensionister, der kun havde folkepensionens mindstebeløb samt ATP. En merudgift på ca. 1,5 milliarder kroner. Det var langt mere, end hvad regeringen kunne acceptere, ligesom den heller ikke ville gøre ordningen permanent.

Det endelige forlig blev indgået natten til den 3. november. Ældrechecken blev vedtaget, men kun som et engangsbetrag i 2003 og med en beløbsramme på 420 millioner. Desuden opnåedes enighed om en nedsættelse af afgiften på spiritus, sodavand og cigaretter, og at de penge, der sparede, fordi der nok kom færre flygtninge til Danmark, ikke skulle bruges på flygtninge i nærområderne, som Venstre havde ønsket, men på danskere. Desuden indeholdt forliget en række mindre klart formålsbestemte ekstrabevillinger, såsom 5 millioner kroner til skoleskibet Danmark, 5 millioner til Institut for Miljøvurdering, 2 millioner til Dyrenes Beskyttelse, iværksætterpulje på 50 millioner og lignende. Pengene til forligets merudgifter blev i vid udstrækning taget fra reserveerne, fra et ekstraordinært afdrag fra DONG, fra renter fra Ferienfonden samt besparelse på partistøtten. Altså merudgifter uden ret mange reelle besparelser, hvilket tydede på regeringens vanskeligheder med at få Dansk Folkeparti med til at bære lige netop denne del af det politiske ansvar. Begge parter erklærede, at de havde en – godt nok ikke nedskrevet, men alligevel lige så politisk bindende – fælles for-

ståelse om, at ingen af dem kunne flytte rundt på beløbene inden for rammerne af finansloven – eller udvide dem – uden hinandens accept. Dansk Folkeparti havde opnået at få afgørende indflydelse på den økonomiske politik for det næste år.

Ved 3. behandlingen af finansloven måtte Dansk Folkeparti igennem en demonstration af hvad det at have politisk ansvar indebar. Partiet havde adskillige gange på vælgermøder og i artikler i dagspressen erklæret, at de betragtede en overførsel af midler fra Den Sociale Pensionsfond til brug på finansloven, som et tyveri fra pensionisterne. Da partiet nu havde indgået et finanslovsforlig, måtte det betyde, at partiet nu accepterede en sådan overførsel. Men Christian Thulesen Dahl udtalte ikke desto mindre offentligt, at Dansk Folkeparti ville stemme for et ændringsforslag stillet af Enhedslisten, der gik ud på, at der ikke skulle hæves otte milliarder fra fonden. Han gik åbenbart ud fra, at regeringen havde et flertal for overførslen i og med, at Socialdemokratiet som sædvanlig ville stemme for. Men en sådan stemmeadfærd tillader de parlamentariske spilleregler ikke. Havde man indgået en aftale om finansloven, var det hele finansloven, man stemte om og ikke udvalgte dele af den. Da de øvrige oppositionspartier tilkendegav, at de ikke ville redde regeringen, måtte Dansk Folkeparti derfor skifte mening: Partiet ville ikke stemme for Enhedslistens ændringsforslaget, hvis det ville bringe regeringen i mindretal. Selvom Dansk Folkeparti ikke var »kommet under åget«, som socialdemokraten Per Hækkerup i 1967 sagde det om Socialistisk Folkeparti, da folkesocialisterne for første gang måtte stemme for en finanslov, så tyngede det politiske ansvar alligevel nu tungt på skuldrene og indsnævrede Dansk Folkepartis frihed til at markere særstandpunkter i den offentlige debat.

Et andet politisk interessant forhold var afledt af finanslovsforliget. I 1990 blev et bredt

flertal i Folketinget enige om at regulere overførselsindkomsterne med lidt mindre end hvad løn- og prisudviklingen tilsagde. Differencen var siden hvert år blevet overført til en satspulje, som forligspartierne sideløbende med finanslovsforhandlingerne fordelte til sociale formål. Alle forligspartierne skulle være enige i fordelingen. Da hverken Dansk Folkeparti eller Enhedslisten var en del af forligskredsen, deltog de ikke i den årlige forhandling om fordeling. Det fandt Dansk Folkeparti utilfredsstillende, så efter pres herfra besluttede regeringen formelt at opsiges satspuljeforliget. Den ville så senere fremlægge et ny lovforslag som i praksis ville videreføre de gældende principper. Det forslag kunne Dansk Folkeparti så stemme for og dermed blive optaget i kredsen. Hvad regeringen ikke havde regnet med var, at Enhedslisten besluttede sig til også at stemme for. De ville så også skulle deltage i forhandlingerne, en deltagelse som de åbent erklærede skulle bruges til at sabotere ordningen, fordi de – i øvrigt på linie med Dansk Folkeparti – var uenige i principperne bag ordningen. De andre partier bag forliget var stærkt utilfredse med, at regeringen havde bøjet sig for Dansk Folkeparti uden på forhånd at have drøftet opsigelsen med forligspartierne. Den lå nu som den selv havde redt. En løsning på problemet blev ikke fundet i 2002.

Den 11. december blev finansloven vedtaget. Der havde til det sidste været usikkerhed om, hvorledes Socialdemokratiet ville stemme i forbindelse med den del, der omhandlede ældrechecken. Mange forskellige meldinger var kommet fra partiet i ugerne forud, men som beskrevet tidligere havde partiet jo også en del andet at beskæftige sig med i den periode. Det endte dog med, at partiet stemte for. Den samlede finanslov blev vedtaget med støtte fra alle partier undtagen Enhedslisten og Socialistisk Folkeparti, som stemte imod. De parlamentariske normer, der traditionelt hersker i forbindelse med finanslovsvedtagelser, blev fulgt også denne gang.

Det satte sit præg på den indenrigspolitiske situation, at Danmark den 1. juli overtog formandskabet i EU. Der herskede en form for borgfred, så en succesfuld afvikling af formandskabet ikke blev umuliggjort af rent indenrigspolitiske årsager. Den absolut største udfordring var at bringe forhandlingerne om en udvidelse af EU med ti nye medlemslande til en endelig afslutning på det planlagte møde for stats- og regeringscheferne i København den 12.-13. december. Et stort skridt i den retning blev nået, da de 15 stats- og regeringschefer i Bruxelles blev enige om, at de ti ansøgerlande var klar til at blive optaget i 2004 og om, hvor meget de nye medlemmer ville blive tilbudt i landbrugsstøtte. De største hurdler var overvundet. Der var stadig nogle knaster tilbage, som formandskabet nu havde fået mandat til at overvinde i de afsluttende forhandlinger. Det lykkedes. Den 13. december kunne statsminister Anders Fogh Rasmussen foran den samlede verdenspresse i Bellacentret erklære, at et nyt Europa var født. Fra 2004 ville EU foruden de 15 gamle medlemmer også omfatte Cypern, Estland, Letland, Litauen, Malta, Polen, Slovakiet, Slovenien, Tjekkiet og Ungarn.

Halvåret kunne således slutte med en konstatering af, at Danmark havde høstet meget prestige og goodwill på håndteringen af formandskabet. Dels var der meget anerkendende og rosende ord både fra oppositionen og fra udlandet til Anders Fogh Rasmussen for hans lederskab, og dermed til hans minister-

kolleger og især det danske embedsværk, dels for den meget fredelige afvikling af demonstrationerne, noget der stod i skarp kontrast til de voldelige begivenheder i f.eks. Göteborg og Genova.

Indenrigspolitisk var det grundlæggende samarbejdsmonster ikke blevet ændret. Regeringens parlamentariske grundlag var stadig Dansk Folkeparti og kun det, men det var lykkedes regeringen at indgå brede forlig om nogle store reformer. Så i modsætning til første halvår kan betegnelsen blokpolitik ikke bruges som en samlende karakteristik for samarbejds- og modsætningsforholdene mellem partierne i andet halvår. Om det også i 2003 vil lykkes regeringen at indgå brede forlig, når formandskabsrapporten ikke er der mere, når Socialdemokraterne, måske, finder sig selv igen efter formandsskiftet, og når Dansk Folkeparti efterhånden får større og større medansvar for store dele af den førte politik, vil være et af de partipolitisk interessante temaer at følge.

Det tager tid, før effekterne af regeringens omfattende politiske projekt med grundlæggende omprioriteringer af værdier, holdninger og økonomi viser sig i borgernes hverdag. Hvordan vælgerne så vil reagere over selvfølgelig stor indflydelse på partiernes bevægelser over for hinanden og for deres vilje til kompromis eller konflikt.

Manuskriptet afsluttet 14. februar 2003.